

EK – 1

ONUNCU YILDA SANAYİ

HAKİMİYET-İ MİLLİYE:

**“MİLLİ SANAYİN TEMELİNİ
ON YILDA ATTIK”**

1932 YILINDA TÜRK SANAYİ

**ANA PRENSİPLER
SEKTÖRLER + ALTSEKTÖRLER
FABRİKALAR**

**HAKİMİYET-İ MİLLİYE’NİN ONUNCU
YIL ÖZEL EKİNDE “SANAYİ”
BÖLÜMÜNDEN ALINTILAR**

HAKİMYET-İ MİLLİYE

29 EKİM 1933

KAPAK

EK - 1¹

HAKİMİYET-İ MİLLİYE 29 EKİM 1933 ONUNCU YIL ÖZEL EKİ

(NOT: Aslı 96 sayfadır. Burada Sanayi bölümü verilmektedir)

“MİLLİ SANAYİN TEMELİNİ ON YILDA ATTIK”

KORUMA TEDBİRLERİ

Cumhuriyet ilk tedbir olarak 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nı teşkil etti ve aynı sene parası hükümetin bütçesinden verilen elbiselerin kumaşlarının yerli malı olması mecburiyeti bir kanunla kabul edildi. Bu suretle Sanayi ve Maadin Bankasına verilmiş olanlarla diğer hususi mensucat fabrikalarına ilk yardım yapılmış oluyordu. Bu fabrikaların zararları örtülmiye ve imalâtları artmıya başladı.

Osmanlı idaresinin yaptığı Teşviki Sanayi kanunu eski şekliyle memleketin muhtaç olduğu sanayi kurmak için lâzım gelen hareketi doğuramıyordu. Cumhuriyet Hükümeti 1927 yılında memleketin hakiki ihtiyaçları göz önüne alınarak müsaade ve muafiyetler daha genişletilerek yeni bir teşviki sanayi kanunu ortaya kondu.

Teşviki Sanayi kanunu tatbika başlanır başlanmaz, memlekette sanayie rağbet ve temayül yükseldi. Sanayi ve Maadin Bankasının kudretini arttıran sanayi erbabının daha ziyade himaye görmesi tedbirleri alındı. Teşviki sanayi kanunu altı yıl içinde, memlekette geniş bir sanayi hareketi meydana getirdi. Nihayet 1929 yılında yapılan gümrük tarifesinde kabul edilen esaslar, ve son şekli ile Sümerbank sanayiimizi koruyan tedbirleri tamamlamış oldu.

1923 yılında Osmanlı idaresinin teşviki sanayi kanuniyle himaye gören 160 müessese vardı. Bu müesseseler her sene artarak, 1927'de 589 oldu. Cumhuriyetin teşviki sanayi tedbirleri ve kanunu ile 1928'de 1261, 1929'da 1604, 1930'da 1881, 1931'de 2082, 1932'de 2155 müessese oldu ve 1933 yılında bunların sayısı 2317'ye çıktı. 1932 yılı Türkiye'de milli sanayi meselesinin en geniş manada üzerine alâka çektiği senedir.

1932 YILINDA TÜRK SANAYİNE BAKIŞ

İstatistik Umum Müdürlüğünün yaptığı tetkike göre, 1932 yılında teşviki sanayiden istifade eden 1473 müessese çalışıyordu.

1923 yılından 1932 yılına kadar 1088 müessese açıldı. 43 müessesenin de ne zaman açıldığı belli değildir. Ondan evvelkiler daha evvel açılmıştır. Bu rakamlara göre, adet itibariyle sanayi yüzde yetmiş dördü Cumhuriyet devrinde doğmuştur. Fakat keyfiyet itibariyle sanayi bütün manasıyla Cumhuriyetin eseridir.

Bugün çalışan 1473 sanayi müessesesinden 651'i ziraat, hayvanatı ehliye, balık ve av mahsulât sanayidir. 351'i dokuma sanayiidir. 134'ü tahta sanayiidir. 85'i maden, makine

¹ Eklerdeki tüm alıntılar Tahoma 11 karakterleri ile verilmiştir.

HAKİMİYET

MİLLETİNDİR

tamirat ve imalât sanayidir. 76'sı kimya sanayiidir. 48'i karışık sanayidir. 41'i kâğıt ve karton sanayiidir. 31 bina yapısı sanayiidir. 56'sı muhtelif sanatlardır.

Bu sanayiın yüzde 34'ü İstanbul'da, yüzde 12'si İzmir'de, yüzde yedisi Bursa'da, yüzde altısı Balıkesir'de ve mütebakisi yüzde 3,2 ve bir nispetlerinde ve daha aşağı olmak üzere diğer vilâyetlerdedir.

Bu müesseselerin 814'ünün sahibi bir tek şahıs, 247'sinin sahibi adi şirket, 93'ünün sahibi anonim şirket, 30'unun sahibi devlet, 251'inin sahipleri sair şirketlerdir. Ve 38'inin vaziyeti de meçhuldür.

Bu müesseselerde 55.322 işçi çalışmaktadır. Bunlardan 12 707'si kadın ve 37 872'si erkektir.

Bu amelenin yüzde 91'i 14 yaşından yukarıdır. Yüzde üçü 14 yaşından küçüktür. Yüzde altısı da fen ve idare memurudur.

Bu müesseselerin yüzde 59'unun binası kendi malı ve yüzde 41'inin kendisinin malı değildir. Binası müessesenin malı olan 863 binanın kıymeti 60 milyondan fazladır. Bu müesseseleri makine kıymeti 55.5 milyon liradır.

Memur ve ameleye bir senede 15 444 284 lira para verilmektedir. Her müstahdeme yılda 279 lira düşer.

Bu müesseseler bir yılda 74 milyon 161.481 liralık iptidai madde ve işletmeye yarar mevat için yaptığı masraf 8 660 910 liradır.

Bu müesseseler 1932 yılında 137 773 294 liralık istihsalât yapmışlardır.

İstihsalât kıymetinin belli başlı on sanat grubu itibariyle taksim oluşu şöyledir:

Sanayi grupları	İstihsal kıymeti (lira)	Yekûna % nispeti
Ziraat, hayvanatı ehliye, balık ve av mahsulatı Sanayii	74 688 631	54.21
Dokuma Sanayii	20 723 557	15.04
İstihraç Sanayii	10 338 170	7.50
Muhtelit Sanayii	8 903 967	6.46
Tahta Sanayii	6 033 247	4.38
Kimya Sanayii	5 818 209	4.22
Maden Sanayii	4 235 592	3.08
İnşaat Sanayii	3 578 991	2.60
Kâğıt ve Karton Sanayii	1 923 947	1.40
Muhtelif Sanayii	1 528 983	1.11
	137 773 294	100.000

Sanayin İstikbali ve Ana Prensipler

Türk sanayi hayatına büyük bir istikbal açtı. Bir çok yerlerde fabrikalar mahsullerini satacak pazar bulamıyorken, yapılan ve yapılacak olan fabrikaların mallarını kolaylıkla harcayan müstehlik pazarları milli sanayiinin kuruluşunu, genişleyişini bekliyordu. Türk sanayiinin yaşamak için bütün şartları tamamdı.

DEMİRYOLU
YOL
SU

ELEKTRİK

Cumhuriyet, sanayi hakkında esas prensiplerini açık ve kati olarak 1932 yılında topladı.

İptidai maddesi memleketimizde yetişen ve milli ihtiyacın zaruri kıldığı sanayi şubelerini program içinde yapmak kararı verildi.

Hükümet, iptidai maddesi olan sanayii kuvvetle himaye etmek salâhiyet ve tedbirlerini aldı gümrük tarifeleri, beynelmilel ticaret muahede ve anlaşmalarıyla, Teşviki Sanayi esaslarıyla milli sanayiın devamlı ve istikrarlı bir surette inkişafına çalışması esasları kararlaştı.

Cumhuriyet Hükümeti, sanayide de ahenkli ve inzibatlı bir çalışma yaratmak azmini ilân etti.

Her fabrikayı bir milli servet parçası tanıyan bir hükümet, milli servetin birbirini yeyip bitirmesine seyirci kalmazdı. Bu milli idarenin başlıca şiarlarından biri idi. Onun için memleketin ihtiyaçlarını tatmin edebilen müesseseler varken bir yenisini daha yapmak için para dökülmesine, emek harcanmasına müsaade etmemek prensibi göz önündedir. Son teşviki sanayi tadilâtı prensip olarak bunu kabul etmiştir. Milli sermayenin, memlekete en lüzumlu ve zaruri işlere harcanması faydalarına mahsus bir ehemmiyet veren hükümet, bu müsaadeyi milli ihtiyaçlar nispetinde vermeyi muvafık görmektedir.

Hükümeti bu yolda bir sanayi siyaseti gütmeye sevkeden sebep; Türk milli sanayiinin bugün kuruluş çağında bulunmasıdır. Kuruluş devresinde olan bir sanayii kollamak, vatan evlâtlarının servetlerini batırmayacakları bir yol göstermek, hep bu büyük hareketi korumak arzusundan doğmuştur.

Milli sanayileşmeye yeni bir istikamet verilirken gözden uzak tutulmayan bir nokta da bilhassa şu olmuştur:

Cumhuriyet hükümeti; iptidai maddesi yerli olan sanayii meydana getirmek ve korumak tedbirleri ile de ispat etmiştir ki, sanayi üzerindeki duruştan, çiftçiliği ihmal etmeyeceğiz. Maksat yurdumuzu iktisaden muvazeneli bir vaziyete koymaktır.

Esasen sanayiiimiz, memleketin iptidai maddelerini kullanarak ziraatin terakkisiyle tevem olarak yürüyor.

Dünya buhranı yüzünden iptidai maddelerimizin satışı güçleşmişti, sanayimiz teessüs etmeseydi, o zaman mahsullerimizin bir kısmı daha alıcısız kalacaktı. Sanayi, ziraati koruyan ve birbirini tamamlayan bir cihazdır.²

Alınan tedbirleri ve üzerinde yürünen prensipleri kısaca söylediğimiz sanayiın ilk on yıldan sonra asıl büyük inkişaf devresine ne suretle girdiklerini belli başlı şubeleri tetkik ederek anlatacağız:

Pamuklu Mensucat:

Paramız en çok pamuklu mensucat yüzünden dışarı akardı. 1923 yılında memlekete giren pamuklu mensucat nevelerinin yekûnu 20 500 000 kilo ve dahilde yapılan pamuklu mensucat neveleri ise 700.000 kilosu yerli ve 3 000 000 kilosu yabancı ipliğinden olmak üzere ancak 3 700 000 kilo idi. Müteakip senelerde ithalât daima azaldı ve imalât ise bir mislinden fazla çoğaldı.

² Atatürk'ün 1 Kasım 1933 NUTKU ile karşılaştırınız, Sf. 2

DEVLET SANAYİİ

SÜMERBANK

1927 senesinde ithalât 19 336 000 ve 1932 senesinde 13 432 000 kiloya düştüğü halde, imalâtımız 1927 senesinde 2 472 000 kilosu yerli ve 3 252 000 kilosu yabancı olmak üzere 5 724 000 ve 1932 senesinde 2 415 000 kilosu yabancı, 6 655 000 kilosu yerli ipliğinden olmak üzere 9 070 000 kiloya çıktı.

Bugün yerli pamuklarımızdan yapılmakta olan mensucat 6.6 milyon kiloya çıkmış bulunuyor.

Kayseri ve Nazilli'de devlet tarafından tesisi mukarrer iki büyük fabrika ile mevcut diğer fabrikaların bu sene içinde yapmakta oldukları tevsiat neticesinde Türk sanayii önümüzdeki üç sene nihayetinde yeniden 9 milyon kilo kadar pamuklu mensucat imal edecek kudrete ulaşacaktır.

Bu vaziyete ve senede vasatî 24 milyon kilo pamukluya ihtiyacımız olduğuna göre önümüzdeki üç sene içinde pamuklu ihtiyacımızın mühim kısmı kendi fabrikalarımızda ve yerli pamuklarımızdan yapılması temin edilmiş bulunuyor. Geri kalan kısmın da dahilden temini için ayrıca tedbirler alınmaktadır.

Yünlü Mensucat:

1923 senesinde 1 242 000 kilo yünlü mensucat ithal edilmiş ve memleket dahilinde ancak 400 000 kilo yünlü mensucat imal edilmiş. İthalâtımız 1929 senesinde 1 840 000 kiloya ve 1932 senesinde yalnız 452 000 kiloya düştüğü halde imalâtımız, 1927 senesinde 576 000 kiloya ve 1932 senesinde 1 695 000 kiloya çıkmıştır.

Senede yünlü mensucat ihtiyacımız vasatî 2 300 000 kilo olduğuna göre yünlü mensucat fabrikalarımızda yapılmakta olan tevsiattan sonra 1933 senesi nihayetinde ihtiyaçlarımız tamamen temin edilmiş olacaktır.

İpekli Mensucat:

1933 senesinde ipekli mensucat ihtiyacımızın ancak cüzi bir kısmı memleketimizde imal edildiği halde 1932 senesinde onda dokuzundan fazlası dahilinde yapılmıştır.

1923 senesindeki ipekli mensucat ithalâtımız 17 000 kilo ve 1927 senesindeki ithalâtımız 173 600 kilo olduğu halde 1932 senesindeki ithalâtımız yalnız 6 600 kilodan ibarettir. Buna karşılık imalâtımız 1923 senesinde yalnız 2 000 ve 1927 senesinde 7 200 kilo iken 1932 senesinde 91 600 kiloya çıkmış ve ipekli mensucatımız tamamen ihtiyacı karşılayabilecek bir hale gelmiştir.

Şeker Sanayii

1926 senesine kadar şeker pancarı zeriyaı ve şeker istihsali memleketimiz için tamamen meçhul kalmış ve her sene şeker ithali için harice milyonlarca lira vermek mecburiyetinde bulunmuş iken Cumhuriyet idaresinin kudretli elinde bu mevzu yedi sene gibi çok kısa bir zaman içinde Köylümüz ve ticaret muvazenemizin lehine olarak tamamen halledilmiştir.

1923, 1924, 1925 senelerinde 15 964 000, 13 799 000 ve 13 313 000 liralık şeker ithalâtına karşılık 1932 senesinde ancak 3 006 000 liralık ithalâtımız olmuştur. 1934 senesinde faaliyete geçecek olan Turhal'da temeli atılan şeker fabrikamızın imalâtı ile bütün ihtiyacımızı tamamen dahilden tedarik edeceğiz. Bugün Uşak ve Alpullu fabrikalarından sonra Eskişehir fabrikası da pancar işlemeye başlamış bulunuyor.

TAYYARE

CEMIYETİ

Pancar ziraatinin umumi ziraate yapmakta olduğu vasıtalı faydalardan gayri içinde bulunduğumuz 1933 şeker kampanyasında köylümüzün pancar mahsulünden alacağı para yekûnu dörtle beş buçuk milyon Türk lirasına baliğ olacaktır.

Memleketimize 1923 senesinde 46 689, 1924 senesinde 52 698 ve 1926 senesinde 67 653 ton şeker ithal edildiği halde 1932 senesinde 29 332 tona düşmüştür.

1927 senesinde istihsalâtımız 5 184 ton iken 1923 senesinde bu miktar 27 549 tona çıkmıştır.

1933 senesi kampanyasında umumi istihsalâtımız 45 – 50 tona çıkacaktır. Turhal fabrikası işledikten sonra memleketin umumi istihlâki tamamen dahilden temin edilmiş olacaktır.

Kösele Sanayii

Bugün memleketimizin kösesi kendimize yetiyor. 1933 senesinde bir buçuk milyon lira kıymetinde 1 851 000 kilo kösele ithal edilmiş iken 1932 senesinde ithalâtımız sıfıra inmiş bulunmaktadır. 1923 senesinde kösele imalâtımız 1 milyon 974 bin kilo iken 1933 senesinde 4 106 000 kiloya baliğ olmuştur.

Yüz derileri ithalâtı 1923 senesinde 619 000 kilo iken 1933 senesinde 55 000 kiloya düşmüş, buna mukabil bu nevi imalât 1923’de 75 000 kilo iken 1933 senesinde 337 bin kiloya çıkmıştır.

Bu meyanda kundura imalâtımız da hariçten kundura ithaline ihtiyaç gösteremiyecek bir dereceye varmış bulunmaktadır.

Un Sanayii

Memleketimiz bir ziraat memleketi olmasına rağmen 1923 ve müteakip senelerde ithal olunan vâsi miktarda buğdayla birlikte ayrıca 1923 senesinde 3 000 000 lira kıymetinde 26 690 000 kilo un ithal olunmuştur. Bugün buğdayımızı tamamen kendimiz istihsal ediyoruz ve değirmen sanayimizde bütün ihtiyacımızı fazlasiyle temin edecek bir dereceye çıkmış bulunuyor.

Çimento Sanayii

Memlekete ithal edilen çimento 1927 senesinde 56 000 ton iken 1932 senesinde yalnız 2 300 tona inmiştir.

1923 senesinde istihsal edilen çimento miktarı 24 000 tondan ibaret iken bu miktar 1927 senesinde 41 000 ve 1932 senesinde 129 000 tona çıkmıştır.

Memleket ihtiyacı tamamen karşılanmıştır. Fabrikalarımızda imal kabiliyeti istihsal edilen miktarın çok üstündedir. Vatanda inşaat arttıkça ve genişledikçe bu müesseselerimiz milli ihtiyaca yetişeceklerdir.

Sabun Sanayii

1923 senesinde dışardan 2 675 000 kilo sabun ithal edildiği halde 1932 senesi zarfındaki ithalâtımız bazı hususi çeşitler münhasır olmak üzere yalnız 25 000 kiloya inmiştir. Bu şubede de bütün ihtiyacımızı tamamen kendi vesaitimiz ve yerli mallarımızla temin edecek bir mertebeye çıkmış bulunuyoruz.

2000 KM

DEMİYOLU DÖŞENDİ

Kereste Sanayii

Kerestecilikte memleketimiz satıcı mevkiindedir. 1923 senesindeki ihtiyacımız 17.892 ton iken 1932 senesinde 38.876 tona çıkmış, ithalâtımız ise 1923 senesinde 4.128 ton iken 1932 senesinde 682 tona düşmüştür. İthalâtın mühim bir kısmını teşkil eden üzüm ve incirlerin ambalajına mahsus kutuluk keresteler de bugün tamamiyle dahilden temin edilmektedir.

Mühim sanayi şubelerinin on senelik inkişaf hareketlerini anlattık. Diğer sanayi şubelerindeki inkişaf ve terakki de ehemmiyetle kaydedilecek bir mertebeye vasıl olmuştur.

Yağcılık

Öteden beri alelâde tasirhanelerde çıkarılan zeytin yağlarımız fazla asitli olduklarından beynelmilel piyasada güçlük ve aşağı fiyatla müşteri bulabildiği halde tasirhaneler umumiyetle daha fennî bir hale konulmuş ve tesis edilen tasfiye fabrikalarıyla piyasaya saf ve asitsiz yağ ihracı temin edilmiştir.

Sanayide ve sabunculukta kullanılmak üzere evvelce mühim miktarda nebati yağ ithalâtımız varken ve yerli zeytin tohumlarımız yok pahasına ihraç olunurken tesis olunan yeni nebati yağ fabrikaları sayesinde bu ihtiyacımız da tamamen kapanmış bulunmaktadır.

Yakın zamanlara kadar yok pahasına satılan ve hatta satılmayarak mahallerinde mahrukat olarak kullanılan zeytin kösbeleri prina halen pirina yağı fabrikalarında sabunluk yağ imalinde kullanılmakta ve pirina yağı ihraç edilmektedir.

Trikoculuk

1933 senesinde memleketimize henüz yeni girmiş bulunan trikotaj ve çorapçılık bugün çok inkişaf etmiş ve ithalâtın önünü tamamiyle almıştır. Hatta bu nevi imalât için bugün ihraç imkânları aranılmaktadır.

Çikolatacılık

Çikolata imalâtımız da aynı vaziyettedir. İlk tesis senelerinde mevaddı iptidaiyesini teşkil eden kakao yağı, süt tozu, kakao çekirdeği ve şeker hariçten gelmekte ise de kakao yağı da memleket dahilinde yapılmakta ve Bursa ve Kars'ta iki süt tozu fabrikası tesisine teşebbüs edilmiş bulunmaktadır. Bu itibarla mevaddı iptidaiyesi kısmen hariçten gelmekle beraber süt, şeker ve fındık gibi yerli malı iptidai maddelerin de istihlâkini artırmış olacaktır.

Maden Sanayii

Madeni eşya sanayiindeki inkişaf ta şayanı tetkiktir.

Alelûmum pres eşyası, kapı tokmakları, sobalar ve sair döküm eşyası emaye ve nikelaj işleri, çatal-kaşık, kilit, demir ve bronz karyolar tamamiyle dahilde yapılmaktadır. Mobilya, makarna, bisküvit gibi birçok ithalat eşyası da tamamiyle dahilde yapılmaktadır.

DENK

BÜTÇE

Matbaacılık

Matbaacılığımızın cumhuriyet devresinde göstermiş olduğu inkişaf ayrıca zikre şayandır. Gerek tabi gerekse çinkografya işlerinde bütün ihtiyaçlarımızı kendi müesseselerimizden ve nefis bir şekilde temin etmek imkânları elde edilmiş bulunmaktadır.

Yakın bir zamanda iptidai maddeleri memleket dahilinden temini mümkün olan bütün sınai ihtiyaçların tamamıyla dahilden temini mümkün olacaktır. Mevaddı iptidaiyesi hariçten gelen mamulâtтан dahilinde imaline zaruret bulunanlar veyahut memlekette bırakacağı işçilik ve sair eşyanın da tamamen memleketimizde yapılması temin edilmiş olacaktır.

Türkiye’de sanayi cumhuriyetle başlar. Osmanlı İmparatorluğu on yedinci asırdan sonra kapitülasyonlar ve müdahaleler yüzünden iktisadi istiklalini tamamen kaybetmiş bir idare idi, Avrupa sanayiinin tam bir pazarı olmuştu, gümrük kapıları arkasına kadar açılmıştı.

Avrupa ve Amerika, müstakil olmayan bir devlete sanayi kurdurmazdı. Onun için milli mücadelenin kurtardığı büyük istiklal, Türk sanayiinin beşiği oldu.

Milli inkılabın büyük adımlarından biri Türkiye’de sanayi kurmak teşebbüsüdür. Milli sanayi kurmak ve Türk tekniğini, Türk emeğini kıymetlendirmek inkılapçıların politikasının belli başlı hedefi idi. Milli ihtiyaçların icap ettirdiği sanayii kurmak devletin iktisat siyasetinin mihverini teşkil ediyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yer yer sanayi kurmak hareketi başladı. Memlekette büyük fabrikalar vücuda getirmek için umumi gayretler harcanıyordu. Cumhuriyet ilk tedbir olarak, bu hareketin ana cihazını bugünkü Sümerbank’ın ilk nüvesi olan Sanayi ve Maadin Bankasını 1925’te kurdu ve 1926’da da Teşviki Sanayi Kanunu layihasıyla bu hareketi geniş bir ölçüde korumaya hazırlandı.

Sanayi ve Maadin Bankası bir taraftan hususi teşebbüslere yardım etti. Diğer taraftan da elindeki fabrikaları ıslah ederek onların verimini arttırmaya çalıştı.

Bugün Sümerbank’a bağlı olan Hereke, Feshane ve Kayseri yünlü Mensucat fabrikaları, Bakırköy bez fabrikası, Beykoz deri ve kundura fabrikaları, Uşak şeker fabrikası ve Tosya çeltik fabrikasının istihsal ve satış vaziyetlerine bakacak olursak bu çabuk genişlemeyi bütün parlaklığıyla görürüz.

Hereke, Feshane ve Bakırköy bez fabrikalarının müşterek imalât ve satışları 1925 yılı 100 itibar edilerek şöyle gösterilebilir:

İMALAT

1925 – 100
1926 – 116
1927 – 121
1928 – 127
1929 – 263

1930 – 335
1931 – 277
1932 – 320

MERKEZ

BANKASI

PİYASA SATIŞLARI

1925 – 100	1930 – 664
1926 – 74	1931 – 685
1927 – 158	1932 – 921
1928 – 317	
1929 – 613	

Beykoz deri ve kundura fabrikasının imalâtında da aynı inkişafı görürüz. Yalnız kundura imalâtını alalım:

1925 – 100	1929 – 494
1926 – 341	1930 – 363
1927 – 358	1931 – 324
1928 – 356	1932 – 326

Bu fabrikalar inkişaflarını piyasa ile alâkalarının artmasına borçludurlar. İstisnasız olarak fabrikaların hepsinde piyasa satışları süratle artmıştır. Bu ise devlet fabrikalarının ticari bir zihniyetle çalışarak milli iktisadiyatın ihtiyaçlarını karşılamakta olduğuna delalet eder.

Hereke fabrikasının 1930 yılında yanmasına rağmen, piyasaya olan satışları 1925 senesine nazaran 1932'de % 32, Feshane fabrikasının 1929 senesine nazaran 1932'de % 70, Bakırköy bez fabrikasının 1925 senesine nazaran 1932'de % 49 artmıştır. Piyasa satışlarının artmasına mukabil devlete olan satışlarda kendini muhafaza etmiştir. Bu vaziyet imalâtın arttığını ve devlet fabrikalarının devlet bütçesinden değil, piyasa satışlarından gıdasını aldığını ifade eder. Misal olarak yalnız bir fabrikanın devlete ve devlet taahhütleri dışında piyasaya yaptığı satışları göstermek buna kanaat getirmek için kâfidir.

Hereke fabrikasının satışları: 1925 ve 1926 100 itibar olunmuştur.

DEVLETE SATIŞLAR

1926 – 100	1930 – 117
1927 – 51	1931 – 27
1928 – 49	1932 – 11
1929 – 67	

PİYASAYA SATIŞLAR

1925 – 100	1929 – 260
1926 – 66	1930 – 213
1927 – 100	1931 – 183
1928 – 277	1932 – 310

Bugün buhran dolayısıyla bütün dünya sanayi istihsalâtı düşerken Türkiye sanayiinin seri ve devamlı inkişaf göstermesi milli inkılabın ve Türk milletinin yaratıcı kudretine en canlı bir misaldir.

Sümerbank'ın bugünkü fabrikalarının ekserisi eskiden kalma fabrikalar gibi görünür. Filvaki altında çalıştıkları çatılar eskidir, fakat her biri ayrı ayrı tekâmül ve inkişaf kademeleri geçirmişler ve genç teknik adamları elinde sanki yeni baştan yapılmış birer müessese haline gelmişlerdir.

Bu fabrikaların umumi vaziyetlerini ve iş kabiliyetlerini kısaca anlatmak faydalıdır:

İSPİRTO VE

İSPİRTOLU İÇKİLER

HEREKE

Hereke fabrikası 1866'da kurulmuş ve imalât olarak evvela ipliği hariçten alınmak şartıyla amerikan bezi yapmak için tesis edilmiş, sonraları fes, halı, ipekli, yünlü kumaş yapmaya başlamıştır. Bu fabrikanın idaresi milli inkılabı müteakip 1925 senesinde Sanayi ve Maadin bankasına verilmiş ve o zamandan itibaren fabrika mütemadiyen ıslah edilmiş ve en son sistem makinelerle teçhiz olunarak dünyanın en yeni mensucat fabrikalarından biri olmuştur. Fabrika bankaya devredildiği zaman yünlü mensucat kısmında 50 dokuma tezgâhı vardı. Bunların yalnız 30'u çalışıyordu. Bugün 101 yünlü tezgâhı çalışmakta ve en iyi İngiliz kumaşlarından tamamen farksız ve her çeşit fantezi kostümlük ve paltoluk yapmaktadır.

Yeni tesisat sayesinde fabrika günde 8 saat çalıştığı takdirde yılda bir milyon lira kıymetinde imalatta bulunabilir. Geceli gündüzlü çalıştığı takdirde bu miktar iki milyona çıkabilir.

1930 senesinde bir kaza neticesinde çıkan yangında fabrikanın bir kısmı yanmış, fakat yanan kısım yeni yapılmış ve fabrika iki misli tevessü etmiştir. Bugün Hereke fabrikasında beş yüz kadar amele çalışmaktadır.

Fabrikada yalnız imalatın artırılışına, makinelerin modernleştirilmesine değil, aynı zamanda orada çalışanların sıhhi ve içtimai vaziyetlerinin yükseltilmesine de ehemmiyet verilmiştir. Bu meyanda kuvvetli bir sağlık teşkilatı, spor teşkilatı yapılmış, ucuz ve iyi yiyip giyinmelerini temin için fırıncılık, bakkallık, manifaturacılık, sebzeçilik, sütçülük, lokantacılık ve kahvecilikle meşgul olmak üzere istihlâk kooperatifi yapılmıştır.

FESHANE

Feshane, yüz sene evvel hicri 1251'de fes yapmak için kurulmuştur. Feshane fabrikası ilk kurulduğu zamanlar katırla çalışıyordu. Fakat şimdi cumhuriyet devrinde fabrika en rasyonel teçhizatla işlemektedir. Feshane fabrikası da Hereke fabrikası gibi 1925 senesinde Sanayi ve Maadin Bankasına devredildikten sonra muntazam bir ıslah ve tadil devresi geçirmiştir.

Banka fabrikaya 800 bin lira sarfederek bir çok idari ve fenni tadilat yapmıştır. Fabrika bugün senede vasati 1 000 000 metre kumaş yapabilecek kabiliyettedir.

Feshane fabrikası 130 tezgâhla işler. Yakında fabrikaya son sistem 20 dokuma tezgâhı daha ilâve olunacaktır. Gece ve gündüz çalışan amele miktarı 1000 – 1100 arasındadır.

DERİ VE KUNDURA FABRİKASI

Beykoz deri ve kundura fabrikası, Türkiye'nin ilk fabrikalarından biridir. 1816'da kurulmuştur. 1925 senesine kadar askeri fabrikalar idaresinde idi. Bu tarihte fabrika Sanayi ve Maadin Bankasına devredildi. O tarihten beri tamamen ticari bir zihniyetle inkişaf etmiş ve bugün en modern tesisatı havi bir müessese haline gelmiştir. Beykoz fabrikası bugünkü teçhizatıyla ve imalâttaki muvaffakiyetiyle Avrupa'nın ikinci derecede fabrikaları seviyesindedir. Fabrikanın dericilik kısmı 1932'de 375 000 kilo kösele, 200 000 kilo vaketa; 94 000 kilo saraciye derisi ve 14 269 adet muhtelif deri imal etmiştir. Bunların bir kısmını dışarıya sattığı gibi bir kısmını da fabrikada kundura imalâtında kullanmıştır. Fabrikada her nevi deri, saraciye işleri en lüks kunduralar yapılmaktadır.

ŞİRKETLER VE

BANKALAR

BAKIRKÖY BEZ FABRİKASI

Bakırköy bez fabrikasının temeli 1847'de atılmıştır. İlk önce el basmaları imal edilmiştir. İlk makineleri 1850'de Avrupa'dan getirilen bu bez fabrikası bir zaman Hazineyi Hassa'ya çalışmış, sonra askeri idareye verilmiş, 1925 senesinde de Sanayi ve Maadin Bankasına devredilmiştir. Banka fabrikayı devraldığı zaman harap bir halde idi. Makineler, üzerinde 1850 tarihini taşıyordu. Banka 200 000 lira sarfederek bu hurda fabrikayı son sistem makinelerle teçhiz etti. Bankanın idaresine geçmeden evvel senede 600 000 metrelik bez çıkaran fabrika şimdi günde 8 – 10 bin metre bez yapmaktadır. Senevi imalât yekûnu 1 700 000 metreye çıkmıştır. Fakat fabrikanın imalâtı yalnız miktar değil aynı zamanda cins itibarıyla de inkişaf etmiştir.

Eskiden dört beş cins bez yapılırken şimdi kırk çeşit bez imal olunmaktadır. Bakırköy fabrikası Türkiye'de ilk defa patiska ve köy basması yapan ve memlekette rasyonel boyacılığı tesis eden müessesedir. Fabrikanın mamulâtı piyasada o kadar yer tutmuştur ki fabrika geceli gündüzlü çalışmaktadır. Piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak için Sümer Bank önümüzdeki sene fabrikayı üç misli tevsi edecektir. Bugün fabrikada 3 600 iş mevcut olduğuna nazaran, tevsi işinden sonra fabrikanın iş miktarı 10 000'e çıkacaktır. Bugün 380 amele çalışmaktadır. Fabrika tevsi edilince amele miktarına 500 daha ilave olunacaktır.

UŞAK ŞEKER FABRİKASI

Uşak şeker fabrikası 1926'da kurulmuştur. İlk önce fabrika bir şirketin malıydı. Fabrika kurulduğu zamanlar birçok teknik müşkülâtle karşılaşmıştır. Bunların başında susuzluk ve pancar buhranı ile kuraklık gelir. Köylü pancar zeriyyatına alışmamış olduğu için fabrika ilk zamanlar kati miktarda pancar bulamamıştı. Fakat bilâhare pancar zeriyyatı taammüm etti. Yeni yapılan tesisatla fabrikanın su ihtiyacı temin olundu. Şirket kurulduğu zaman Sanayi ve Maadin Bankası fabrikanın hissedarıydı. 1932'de şirket tasfiye edilerek fabrika bütün tesisatıyla Sümerbank'a devredildi.

Son sistem makinelerle mücehhez olan Uşak şeker fabrikası normal olarak senede 50 000 ton pancar işlemek üzere kurulmuştu. Fakat bazı islahat neticesinde 70 000 ton pancar işleyerek 12 000 vagon şeker istihsal etmiştir. Önümüzdeki mevsimde istihsal edeceği şeker 14 000 vagonu tecavüz edecektir.

Fabrikanın melâsten ispirto yapmak üzere ayrıca ispirto fabrikası da vardır. Senevi 700 000 kilo ispirto imal etmektedir. Bundan maada senede 360 000 kilo hayvanlar için kuvvetli bir gıda olan kuru küspe yapmaktadır. Fabrikanın 1932'deki umumi satışı 2 400 000 liradır.

Şeker fabrikası Uşak havalisinde refah ve faaliyet kaynağı olmuştur. Köylü pancar ekerek para kazanmaktadır. Şeker imalinden dolayı da bu havalide amele iş bulmaktadır. Şeker fabrikası bankanın eline geçtikten sonra tam bir inkişafa mahzar olmuştur.

Yalnız Uşak fabrikası değil, kurulacak bütün fabrikalar, zirai sahada da aynı yüksek tesiri yapacaklardır. Türk sanayi politikası Türk ziraatini de aynı adımlarla yürütecek esaslara dayanmaktadır.

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

Eskişehir'de işlemeğe başlamış olan büyük şeker fabrikasının dörtte biri de Sümerbank'ındır.

DIŐ TİCARET

AĐIĐI KAPANDI

BÜYÜK SANAYİE DOĞRU...

Sümerbank, bundan başka devlet sanayin en modern, en muazzam fabrikasını kurmaktadır. Sovyet Rusya'ya ısmarlanan ilk büyük bez fabrikası Kayseri'de kurulacaktır. Fabrikanın projeleri hazırlanmış ve kurulacağı yer tespit edilmiştir.

Kayseri fabrikasının 34 000 işi vardır. Bugünkü Bakırköy fabrikasının on misli büyüklüğünde olacaktır.

Fabrikanın 900'den fazla dokuma tezgâhı olacak ve 1 700 amele çalışacaktır.

Fabrika Adana pamuğuyla çalışacak, kaput bezi, karamandol gibi şeyler dokuyacaktır.

1935 yılının sonlarında işleyebilecek olan bu fabrika, Türkiye'nin en büyük fabrikası olacaktır.

Bunu Nazilli fabrikasının takip etmesi ve o fabrikanın Kayseri malûmatından daha ince pamuklar dokuması şimdiden mukarrerdir.

Bundan sonra bir üçüncü fabrika daha tesis edilecek ve bu fabrika basma ve patiska dokuyacaktır.

Bu suretle cumhuriyetimiz, milli ihtiyaç ve menfaatlerimizin mübrem kıldığı sanayi şubelerini bir an evvel tahakkuk ettirmeğe gayret etmektedir.

BANKANIN SANAYİE YARDIMLARI

Sümerbank'ın bu doğrudan doğruya mesaisinden maada, memleketteki hususi sanayi teşebbüslerine yaptığı yardımları da ifade için bankacılık bakımından veriminden bahsetmek lâzımdır.

Sermayesi itibari olmak üzere 20 000 000 Türk lirasıdır. Bankanın sermayesi devlet tarafından verilmiştir. Hissedarları olmadığı için banka temettü tevzi etmez. Sümerbank'a inkılâp eden Sanayi ve Maadin Bankasının teessüsünden beri temin ettiği temettüleri senelere göre şöyle inkişaf etmiştir:

1925	242 998 lira	1929	463 135 lira
1926	233 123 lira	1930	666 398 lira
1927	744 lira	1931	665 323 lira
1928	416 101 lira	1932	1 559 151 lira

Bankanın alacaklı hesabı carileri ve vadeli tevdiatı senelere göre şu seyri takip etmiştir:

1925	163 207 lira	1929	1 146 439 lira
1926	531 070 lira	1930	701 279 lira
1927	461 850 lira	1931	789 439 lira
1928	415 134 lira	1932	1 765 131 lira

Bankanın iki şubesi vardır: Biri Ankara'da, diğeri İstanbul'dadır.

TİCARET

FİLOSU

Bankanın iştirak ettiği müesseseler de şunlardır: Kayseri Bünyan İplik Fabrikası, Isparta İplik Fabrikası, Maraş Çeltik Fabrikası, Malatya Teşebbüsatı Sınaiye Elektrik ve Değirmen Şirketi, Yalvaç Sanayi ve Ticaret Şirketi, Aksaray Azmi Milli Değirmen ve Elektrik Şirketi, Trabzon Elektrik Şirketi, Kütahya Çini Fabrikası.

Sanayi ve Maadin Bankası sermaye bakımından senelere göre şöyle inkişaf etmiştir:

1925	1 313 441 lira	1929	6 679 654 lira
1926	4 944 370 lira	1930	6 699 782 lira
1927	6 147 317 lira	1931	8 310 849 lira
1928	6 178 108 lira	1932	8 970 504 lira

Bugün Sümerbank sermayesinin siyasi????? dahilinde kreditalı olan küçük esnafa ve büyük sermayelere yardım etmektedir.

FIRKAMIZIN DEVLETÇİLİK VASFI ³

BAŞVEKİL İSMET

İktisatta devletçilik siyaseti; bana her şeyden evel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telâfi edecek, haksız tahripleri iymar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evel, devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lâzım geliyordu. Demek ki, iktisatta devletçilik'i, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir aziyemet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk.

Devletçilik'in müdafaa vasıtası olup olmadığı, yedi sekiz seneden beri münakaşa olunmuştur. Fakat son seneler artık bu münakaşa, manasız ve bedihî bir mahiyet aldı. En kuvvetli, en zengin devletler, tasavvur olunamıyacak devlet tedbirleri ile, iktisatlarını müdafaaya ve kurtarmağa çalışıyorlar. Demek ki, bizim, devletçilik'te müdafaa kuvvetini görmüş olmamız, Firkamız Cümhuriyet Halk Fırkası için ancak övünülecek bir isabet ve doğru bir karar cümlesinden sayılmak icap eder.

Biz, iktisatta Devletçilik'i inkişaf için ve yeni düzeni kurmak için de feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. Demek istiyorum ki, yalnız müdafaa gibi muhafazakâr bir noktainazardan değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika için de müspet ve müessir vasıta sayıyoruz. Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilâtı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, safdil olanlar düşünülebilir. Asır, çok amansızdır. Ve, seneler geçtikçe, zamanın insafsızlığı azalmıyor; her hududu aşacak kadar azgınlaşıyor. Geri ve eksik vasait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük bir milletin sanayiini ve iktisadî düzenlerini, devletin bütün vasıtaları ve imkânları ile bir an evel vücuda getirmek, taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimmidir.

Bu kısa hulâsalarım, iktisatta devletçilik siyasetini, ne kadar inanarak takip ettiğimizi ifade eder ümidindeyim.

Devletçilik'in memleket iktisadiyatı üzerindeki faydalı tesirlerinin ekseriya kâfi derecede farkedilmediğini görüyoruz. En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için , mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.

Subaşında olduğumuz için, bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra "serbest meslek"ın "devletçilik"e rüçhanı için , aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına, şaşıyorum.

Dikkatle vazettiğimiz gümrük himayeleri veya diğer tedbirlerin mevcut olmadığını, bir ân için, tasavvur edebilir misiniz ? En kârlı ve verimli bir sanat veya ziraat , bir tek müşteri bulamıyacak kadar, rekabet karşısında perişan olur. Yediğimiz ekmeğin ununu dahi memleket dahilinden alamayız. Osmanlı İmparatorluğu gibi bir misal, henüz hatırlarımızda pek yakındır.

³

Başvekil İsmet Paşa bu makaleyi KADRO Dergisi'nin Ekim 1933 tarihli 22 numaralı sayısı için yazmıştır. Makale o tarihte geniş bir şekilde tartışılmıştı.

Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri , senelerdenberi, sert fırtınalar karşı tutunduran, DEVLET'tir. Ticaret gibi en serbest sahada, dar vaziyete düşen tüccarları (meselâ tütün tüccarlarını) korumak için, hükûmet, geçen senelerde hususî tedbirler almıştır. İnhisarlar, her sene hasat zamanında, piyasaya müdahale ederler. Ve, bir sene, "devlet inhisarı" ve "devletçilik", aleyhinde hayalât kuran nice müteşebbisler görmüşümdür ki, mevsiminde inhisarların piyasaya müdahale etmesi için, bütün idraklerini sarfederler.

Devlet şimendiferleri, bazı yerlerde ve bazı mahsuller için, yaktığı kömür parasını çıkarmıyacak kadar ucuz tarife ile nakleder. Devlet elinde olmıyan bir şimendiferin böyle bir tedbir almasına imkân var mıdır?

Bu misallerle, devletçilik aleyhindeki en büyük iddiayı iyzah etmiş oluyorum: Hususî müesseseler daima kârılı çalışırlar ve devlet müesseseleri daima masraflı ve zararlı olur, iddiası. Bütün memleketin menfaatına tedbir alırken bazan yaktığı kömürün bedelini veya inhisarın varidatını düşünmemek vaziyetinde kalan Devlet, elbette serbest bir bazirgân gibi, bir çok ahvalde kâr etmiyecektir. Bundan daha tabii ne vardır? Ve zaten devletçilik'in memleket için en büyük bir faydası da, ancak bazı ahvalde bu kadar cesurane tedbirler almasının mümkün olması ile iyzah edilebilir .

Devlet, ancak ferdin yapamıyacağı şeyleri yağmağa çalışmalıdır, nazariyesi basiyretle mütalea olunmalıdır. Bir defa, efradın yapabileceği bir şeyi Devletin, bhusus bizim devletimizin yapmaması, şayanı arzudan da fazla bir şey, lâzım bir şeydir. Çünkü, her şeyden sarfinazar, yalnız maddî vasıta bakımından, yapacağımız işler o kadar çok ve o kadar mühimdir ki, bunlardan, efradın yapabileceği kısmına vesaitimizi dağıtmamak, elbette en makul şeydir. Maahaza, benim kanaatimce, bir işin efrada veya devlete ait olması, o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. Meselenin bütün memlekete alâkası veya hususi menfaatlere terkedilmesi ihtimaldir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır.

Geçen on senede hissi selim ile temiz vatanperverlik, iktisadî hayatta devletçilik siyasetini, bize kendiliğinden yerleştirdi. Biz, bu yolda, İmparatorluğun çok zamanda yapamadığından fazlasını yaptık. Milletın yüz milyonlarca liralık işleri ve iş şeklinde hazineleri, her noktaî nazardan müdafaa ve inkişaf vasıtaları kuruldu, birikti. Artık tecrübe edilmiş bir yolun şuur ve sebat ile yolcusuyuz.

Gelecek on sene nihayetinde, ümit ederim ki, TÜRK DEVLETÇİLİĞİ, memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle, " iktisadiyatta devletçilik anlayışı" nın en mütekâmil ilmi "ve şaheseri olarak zikrolunacaktır.

EKONOMİ VE

ARTTIRMA KURMU

